

Filosofia ja ihmiselämän haavoittuvuus

- Martha Nussbaumin haastattelu

Suomen ystävänä tunnetun Martha Nussbaumin mukaan kertomukset rikastuttavat filosofiaa. Haastattelussa hän kertoo filosofin elämän eri puolista, teoreettisen ja käytännöllisen suhteesta omassa elämässään.

Olet kirjoittanut paljon antiikin filosofiasta ja esität kirjoissasi sen olevan ajankohtaista myös meille tänään. Millä tavoin antiikin filosofia on ajankohtaista?

Luonnollisesti suuri osahan antiikin filosofiasta ei ole relevanttia tänään ja on osa-alueita joista en ole kiinnostunut. On ilmeistä, että antiikin näkemykset universumista ja maasta ovat pääsääntöisesti vain historiallisen kiinnostuksen kohteita. Samoin on mielestäni myös antiikin logiikan laita. Sen sijaan antiikin etiikan kohdalla olisi hyvin yllättävää, jos heidän oivalluksensa rakkaudesta, ystävydestä ja ihmiselämän kukoistuksesta olisivat meille täysin hyödyttömiä. Filosofisen työni alussa pidin erityisen kiinnostavana sitä, että kreikkalaiset toimivat yhteiskunnassa, jossa filosofia oli keskeisessä asemassa hyvän ihmiselämän pohtimisessa. He eivät olleet luovuttaneet tätä tehtävää uskonnoille. Jollakin tavoin antiikin filosofit olivat kunnianhimoisempia kuin modernit moraalifilosofit ja heillä oli hyvin kokonaisvaltaisia käsityksiä kukoistavasta ihmiselämästä. Näihin liittyi näkemyksiä rakkaudesta, ystävydestä ja kauneuden roolista ihmiselämässä – siis kaikenlaisia asioita, joista modernissa filosofiassa ei aina puhuta. Mielestäni se oli hyvin rikas keskustelu ihmiselämästä etenkin sen vuoksi, että opiskelin filosofiaa aikana jolloin filosofiakäsitys oli hyvin kapea. Kukaan ei puhunut tunteista tai ystävydestä. Ainoa tapa näiden aiheiden esittämiseksi oli kääntyä historiaan ja sanoa esimerkiksi: ”Aristoteles omistaa kaksi kirjaa ystävydelle, joten meillä on sen suhteen jotakin mistä puhua.” Antiikin kreikkalainen ajattelu oli tie joihinkin hyvin kiinnostaviin aiheisiin. Myöhemmin kiinnostuin hyvin paljon hellenistisistä filosofeista, koska he olivat ensimmäisiä jotka ymmärsivät, että elämme yhteen liittyneessä maailmassa ja että meillä on velvollisuuksia kaikkialla maailmassa olevia ihmisiä kohtaan. Aristoteleella ei ollut tätä oivallusta. Viimeaikoina olen työskennellyt näiden myöhempien ideoiden parissa.

Ajatteletko, että antiikin filosofeilla oli joitain tärkeitä oivalluksia, jotka unohtettiin aikojen kuluessa ja kaipaavat uudelleenlöytymistä?

Mielestäni antiikin käsitys kukoistavasta ihmiselämästä on idea, joka ihmisillä on jollain tasolla itsellään. Jos todella

haastat ihmisiä ja kysyt heiltä: ”Haluatko vain tyydytystä? Etkö halua elämää, jossa paljon erilaisia toimintoja? Ajatteletko elämäsi olevan täyttä, jos sinulla ei olisi lainkaan ystävyttä?” No, yleensä he antavat hyvin aristoteelisia vastauksia, mutta ihmisten filosofiset ja psykologiset selitykset ovat usein melko köyhtyneitä. Ajattelen myös utilitarismin jättäneen meille hyvin köyhtyneen käsityksen hyvinvoinnista olemassa olevien mieltymysten tyydytyksenä. Vaikka John Stuart Mill oli hyvin paljon kreikkalaisten kaltainen ja hänellä oli rikkaampia käsityksiä, niin moderni taloustiede seuraa enemmän Benthamin kapeampia näkemyksiä. Mielestäni myös psykologialla on ollut hyvin kapea käsitys onnellisuudesta. Amerikassa on tällä hetkelle suosiossa erittäin hyvin huomattavien psykologien johtama liike, joka on nimeltään pelkästään *Positive psychology*. Liikkeellä on ajatus, jonka mukaan elämäsi sujuu hyvin, jos keskityt vain positiivisiin tunteisiin ja tuntemuksiin. Kaikista näistä syistä johtuen meidän on puolustettava rikkaampaa käsitystä kukoistavasta ihmiselämästä, joka on jälleen vaarassa. En ajattele sen olevan todella kadonnut. Opetan oikeustieteen opiskelijoita, jotka arvostavat hyvin paljon taloustiedettä. Aluksi he ovat kiinni hyvin taloustieteellisissä näkemyksissä hyvinvoinnista ja tyydytyksestä, mutta erittäin nopeasti heidät saadaan siirtymään Aristoteleen alueelle ja paljon monimutkaisempiin käsityksiin. Uskon heillä olevan nuo ajatukset jollain tasolla omassa elämässään. Meidän on kuitenkin tuotava esiin rikkaampia käsityksiä kukoistavasta ihmiselämästä, sillä ne ovat vaarassa unohtua.

Ajattelet siis, että Aristoteles onnistui erittäin hyvin arkipäivän ilmiöiden filosofisessa kuvaamisessa?

Kyllä, uskon niin. Tietenkin jotkut Aristoteleen ajatuksista ovat kulttuurisesti rajoittuneita, mutta mielestäni hänen käsityksensä kukoistavasta ihmiselämästä on sellainen, joka vastaa ihmisten yleistä käsitystä. On valitettavaa, että taloustieteen käsitykset ovat niin paljon köyhempiä. Ajatellaan näkemystä, jonka mukaan jonkun maan elämänlaadun parantaminen on pelkästään sen bruttokansantuotteen nostamista henkilöä kohden. Tämä on hyvin omituinen ajatus. Sehän ei edes esitä kysymystä näiden resurssien jakamisesta. Maassa, joka on nostanut bruttokansantuotettaan henkeä kohden,

monet ihmiset voivat olla erittäin onnettomia. Nykyään paljon aristoteelisempi lähestymistapa, nimeltään *Human Development Approach*, on pääsemässä valtaan. Tässä lähestymistavassa keskitytään ihmisten mahdollisuuksiin toimia useilla erilaisilla tärkeillä tavoilla.

Tunteet hyvän elämän oppaina

Olet kirjoittanut paljon tunteista ja niiden roolista etiikassa ja esittänyt, että tunteet ovat erittäin tärkeä osa eettistä elämää. Voitko kertoa tästä lisää? Miksi tunteet ovat oleellisia etiikassa?

Ensimmäinen asia, jota haluan painottaa – ja tässä kaikki kreikkalaiset ajattelijat olivat samaa mieltä – on se, että tunteet eivät ole vain sokeaa tuntemusten kuohahtelua, vaan ne sisältävät arvostelmaa ja arvottamisen. Ne ovat täten älyllisiä. Ne sisältävät käsityksen siitä, mikä on merkittävää. Jos suret jotakuta, niin suru ei ole vain tuskaa, vaan se sisältää ajatuksen siitä, että menetetty ihminen on sinulle suunnattoman arvokas. Uskon jälleen, että kaikilla ihmisillä on elämässään jollakin tasolla tällainen käsitys. Kun suret vanhempasi kuolemaa, et ajattele kyseessä olevan vatsakivun kaltainen sokea kipu. Ajattelet sen sisältävän kuvan tästä henkilöstä suunnattoman arvokkaana. Kuitenkin omaamme teorian, jota yleensä paljon köyhempiä kuin ihmisten arkiset ajatukset. Joten jälleen kerran meidän täytyy saada teoria vastaamaan jokapäiväisen kokemuksen monimuotoisuutta. Kääntyminen Aristoteleen ja stoalaisten ideoiden puoleen auttaa meitä, mutta olen myös ammentanut paljon modernista psykologiasta, psykoanalyysistä ja antropologiasta. Näkökulmani on siis hyvin monitieteinen. Koska tunteet sisältävät arvotuksia, ajattelen niiden olevan erittäin tärkeä osa kuvaamme arvojen maailmasta. Kun ne ovat kohdallaan, ne ovat hyvin tärkeitä ohjatessaan meitä oikeaan. Jos ne puolestaan eivät ole kohdallaan, ne ovat hyvin keskeisessä asemassa ohjatessaan meitä väärään.

En ole koskaan halunnut sanoa, että tunteet ovat yleisesti ottaen luotettavia tai että ne ovat aina hyviä oppaita. Tämä johtuu siitä, että niiden sisältävät käsitykset arvoista ovat muodostuneet yhteiskunnissa, jotka eivät ole kovin tarkkoja siitä, mikä on arvokasta. Syvälliset tunteet, joita ihmisillä on vaurauden hankkimisesta, saattavat olla hyvin epäluotettavia oppaita siihen, mitä tulisi tehdä. Tunteet joita monet ihmiset tuntevat kilpailusuhteesta toisiinsa, miehisestä elämästään ja kunniastaan, voivat olla hyvin harhaanjohtavia. Lähtökohdiana on se, että kun näemme tunteiden sisältävän arvostelmia ja arvotuksia, niin tämän myötä tiedämme, miten meidän tulisi halutessamme ajatella niistä ja kritisoida niitä. Näemme myös, ettei oikeastaan voi olla oikeaa näkemystä arvoista ilman että näihin arvostelmiin liittyisi myös tunteita. Ainakin minun käsitykseni mukaan, jos ihmisellä on ajatuksia jostakin asiasta itselleen suunnattoman arvokkaana, ja se ei ole täysin hänen omassa hallinnassaan, niin silloin nämä ajatukset riittävät siihen, että hänellä on tunteita tätä objektia kohtaan. Tunnet pelkoa jos jokin uhkaa sitä, vihaa jos jokin vahingoittaa sitä, surua jos se katoaa, iloa kun se on läsnä ja kunnossa ja niin edelleen.

Stoalaiset ajattelivat, että kun olet ottanut askeleen arvostamalla hyvin korkealle jostain joka on sattuman epävarmassa maailmassa, niin silloin sinulla on myös joukko

«En ole koskaan halunnut sanoa, että tunteet ovat yleisesti ottaen luotettavia tai että ne ovat aina hyviä oppaita. Tämä johtuu siitä, että niiden sisältävät käsitykset arvoista ovat muodostuneet yhteiskunnissa, jotka eivät ole kovin tarkkoja siinä, mikä on arvokasta.»

tunteita. Olet kiinni niissä ja elämän kuluessa tulet tuntemaan toisinaan iloa, toisinaan pelkoa, toisinaan toivoa ja toisinaan surua. Et kykene estämään itseäsi kokemasta noita tunteita silloin kuin tietyt tapahtumat tulevat kohdallasi. Tällöin kysymys kuuluu: ”Onko se hyvä vai huono asia?” Mielestäni vastaus riippuu seuraavasta arvottavasta kysymyksestä: ”Ovatko asiat joita arvostat todella arvokkaita vai ei?” Ajattelen vastauksen olevan joskus ”kyllä” ja joskus taas ”ei”. Mielestäni stoalaiset olivat oikeassa sanoessaan ihmisten yliarvostavan usein rahaa, kunniaa ja niin edelleen. Toisaalta olen pääasiallisesti samaa mieltä Adam Smithin kanssa. Hänen mukaansa stoalaiset olivat oikeassa monessa asiassa tunteiden kritiikissään, mutta kun he sanovat, ettemme saisi rakastaa perhettämme ja lapsiamme, he menivät liian pitkälle, ja tässä suhteessa Aristoteles oli enemmän oikeassa.

Tunneteoriasasi olet kääntynyt enemmän stoalaisten kuin Aristoteleen puoleen. Miksi?

Tässä yhteydessä on kaksi seikkaa. Halusin hyvin huolellisesti erottaa toisistaan analyysin tunteiden olemuksesta ja normatiiviset näkemykset koskien tunteita, joita meillä tulisi olla. Aristoteleellahan ei ole kovinkaan paljon tunteiden analyysia. Hänellä on vain muutama hyvin viittauksenomainen luku *Retoriikassa* koskien tiettyjä tunteita, mutta ei kuitenkaan yleisluontoista analyysia tunteista. Stoalaiset puolestaan olivat hyvin kiinnostuneita tunteista ja kirjoittivat niistä paksuja kirjoja. Valitettavasti nämä paksut kirjat ovat kadonneet, mutta meillä on melkoisesti katkelmia niistä. Roomalaisten kohdalla melko paljon on säilynyt. Stoalaisilla on vain paljon enemmän analyysia aiheesta, enkä usko yhdenkään henkilön tai koulukunnan historiassamme käsitelleen paremmin tunteita. Mitä taas tulee heidän normatiiviseen katsontakantaansa, jonka mukaan meillä ei tulisi lainkaan olla tunteita, niin uskon että he ovat joskus oikeassa ja joskus taas väärässä. Kannattaa katsoa, mitä he sanovat tuhosta, jota viha aiheuttaa yhteiskunnassa. Mielestäni he ovat erittäin usein oikeassa. Ajattelen myös, että roomalainen yhteiskunta on hämmästyttävän samankaltainen kuin amerikkalainen yhteiskunta. Ainakin siinä merkityksessä, että käsitys tosimmästä jolla on valtaa muihin, aiheuttaa suurta vahinkoa sosiaalisessa elämässä ja saa aikaan tuhoisia poliittisia tapahtumia. Voimme oppia hyvin paljon stoalaisten normatiivisesta näkemyksestä, mutta meidän ei pidä hyväksyä sitä kokonaisuudessaan.

Olet siis tukeutunut pitkälti stoalaisiin tunneteoriassasi, mutta olet myös ollut hyvin kiinnostunut psykoanalyttisesta objektiivisuhdeteoriasta. Mitkä ovat käsityksesi mukaan tärkeimmät modernin ajan oivallukset tunteiden ymmärtämisessä?

Stoalaisilla ei ollut käsitystä lapsen kehityksestä osana tunteiden kehittymistä. Oikeastaan heillä ei ollut käsitystä, jonka mukaan menneisyys olisi kiinnostava kategoria tunteiden analyysissa. He luokittelivat tunteet suhteessa nykyisyyteen ja tulevaan ja jättivät menneen kokonaan pois. Lapsista he eivät olleet kiinnostuneita luultavasti sen vuoksi, etteivät miehet heidän kulttuurissaan viettäneet paljoakaan aikaa lasten kanssa. He eivät vain tienneet lapsista kovinkaan paljoa. Modernina aikana olemme vakuuttuneet siitä, että lasten elämän varhaiset intensiiviset suhteet hoitajiinsa, ovat valtavan merkityksellisiä heidän koko elämälleen. Olen erityisen kiinnostunut psykoanalyttisesta objektiivisuhdeteorian koulukunnasta, koska heillä on hyvin rikas kuva lapsuudesta. He käsittävät, että lapset eivät tunne vain mielihyvää ja kipua. Lapset eivät ole vain libidinaalisesta energiasta muodostuneita olentoja, vaan heillä on monimutkaisia tunteita vanhempiaan ja hoitajiaan kohtaan. Yhdistän kiinnostukseni objektiivisuhdeteoriaan kiinnostukseeni kirjailijoita kohtaan. Etenkin Proust antaa hyvin rikkaan kerronnallisen muodon tunteille. Kääntymiseni psykoanalyysin puoleen johtuu siitä, että siellä on teorioita, jotka selventävät arvokkaalla tavalla näitä kokemuksia. Donald Winnicott on erityinen suosikkini.

Mielestäni olemme oppineet joitain asioita suhteessa menneisyyden käsityksiin tunteista. Tämä on tärkeää, koska ajattelen ymmärtävämmi joitakin rajoituksia siihen nähden, missä määrin voimme poistaa tuhoavia tunteita ihmiselämästä. Pieni lapsi on hyvin älykäs hetkellä, jolloin hän on täysin avuton. Tämä tarkoittaa sitä, että hän erittäin todennäköisesti kehittää hyvin ambivalentteja tunteita niitä ihmisiä kohtaan, joista hän on riippuvainen. Ensimmäinen asenne muita ihmisiä kohtaan on muiden käsittäminen tarpeitteni välineinä. Kestää melko pitkän aikaa kehittää ajatus toisesta ihmisestä erillisenä olentona, jolla on oikeus olla olemassa ja mennä omia teitään. Tämä oivallus on saavutus kehityksessä. Se on kuitenkin epävakaa saavutus, sillä ajattelen, ettemme koskaan täysin kadota otettamme ajatuksesta, jonka mukaan voimme hallita ihmisiä ja että he palvelevat tarpeitamme. Kuvani liberalismista on seuraavan kaltainen. Klassinen liberaali käsitys, jossa jokaisella henkilöllä on oikeuksia ja jossa olemme kaikki tasa-arvoisia, on mielestäni saavutus tietynlaisessa kehitysprosessissa. Tässä prosessissa me luovumme vaatimuksestamme hallita muita ihmisiä. Koska tästä vaatimuksesta harvemmin luovutaan täydellisesti ja vakaasti, niin siten myös vapauden ja tasa-arvon aatteiden yhteiskunta tulee olemaan hyvin epävakaa saavutus.

Ajattelet siis, että nämä modernin psykoanalyysin tuomat oivallukset ovat hyvin oleellisia tunteiden ymmärtämisessä.

Kyllä, ajattelen niin. Kirjani *Hiding From Humanity: Disgust and Shame in the Law* käsittelee häpeän ja inhon roolia lainsäädännössä. Meidän ei tule ymmärtää vain näiden tunteiden kognitiivista rakennetta, vaan myös niiden roolia ke-

«Kestää aika pitkän aikaa kehittää ajatus toisesta ihmisestä erillisenä olentona, jolla on oikeus olla olemassa ja mennä omia teitään. Tämä oivallus on saavutus kehityksessä. Se on kuitenkin epävakaa saavutus. Ajattelen, ettemme koskaan täysin kadota otettamme ajatuksesta, jonka mukaan voimme hallita ihmisiä ja että he palvelevat tarpeitamme.»

hitysprosessissa ennen kuin voimme kysyä, mikä rooli niillä tulisi olla – jos niillä laisinkaan tulee olla roolia – normatiivisessa poliittisessa ja lainsäädännöllisessä ajattelussa. Aina ajoittain kohtaamme ehdotuksia siitä, että meillä tulisi olla rangaistuksia, jotka perustuvat julkiseen nöyryyttämiseen ja häpeään tai että ihmisten jotakin asiaa tai joitakin henkilöitä kohtaan tuntema inho tulisi olla perusta sitä vastaan säädetyille laille. Emme voi arvioida näitä ehdotuksia, jos emme ymmärrä, millainen rooli tällaisilla tunteilla on ihmislapsen kehityksessä ja millaista näkemystä muista ihmisistä nämä tunteet yleensä ilmaisevat. Ajattelen, että kognitiivisen psykologian ja psykoanalyysin yhdistelmän kautta voimme saada rikkaamman ja syvemmän ymmärryksen tästä asiasta. Ymmärrämme täten myös, miksi juuri nämä tunteet ovat suuri uhka yhteiskunnalle, joka perustuu ihmisten tasa-arvoon ja miksi on hyvin vaarallista laatia näihin tunteisiin perustuvia lakeja.

Monilla hellenistisillä filosofikouluilla oli ajatus filosofista eräänlaisen tunneterapian antajina. Onko tämä ajatus mielestäsi nykypäivänä relevantti? Tarvitsemmeko modernia tunneterapiaa?

Ensimmäinen osa tällaista terapiaa on tietenkin saattaa normatiiviset näkemykset kohdalleen. Mielestäni filosofia on erittäin hyvä keino tähän. Tarvitsemme yhä enemmän kriittisiä argumentteja poliittisessa filosofiassa ja moraalifilosofiassa siitä, mikä on arvokasta ja mikä ei ole – etenkin yhteiskuntamme vallitsevien arvojen kritiikkiä. Tämä pystytään saavuttamaan perinteisillä argumenteilla. Kuitenkin saattaa löytyä henkilö, joka ei ole sydämessään vakuuttunut näistä argumenteista. Hän sanoo: ”Näen kyllä nämä argumentit, joiden mukaan ei ole hyvä haalia vaurautta ja että meidän tulisi jakaa sitä tasaisemmin, mutta jollain syvemmällä tasolla en kuitenkaan usko siihen.” Stoalainen idea oli, että ryhdyt tämän henkilön kanssa vuosia kestäväan dialogiin ja palaat yhä uudelleen samoihin aiheisiin ja olet koko ajan sitoutunut hyvin yksityiskohtaiseen toistuvaan vakuutteluun, joka suuntautuu juuri tuolle henkilölle. Seneca esittää tämän kuvitteellisen henkilön kanssa käydyssä kirjeenvaihdossa, jossa kuvitellun miehen pakkomielleltä kunniaan ja asemaan puhutellaan yhä uudestaan. Mielestäni filosofia voisi tietenkin tehdä tällaista, mutta ei nykyisen kaltaisissa yliopistoissa. On ilmeistä, että tapamme opettaa yliopistoissa – jopa Amerikassa, jossa on tyypillisesti enemmän vuorovaikutusta opettajan ja oppilaan välillä kuin Euroopassa – ei anna tarpeeksi

aikaa yhtä oppilasta kohden. Sinulla täytyisi olla kaksikymmentä vuotta aikaa saavuttaaksesi haluttuja tuloksia.

Mitä filosofi voisi sitten tehdä ottaakseen stoalaisen ajatuksen vakavissaan? Tietenkin Seneca opetti ihmisiä kuvaamalla tavalla, mutta toisaalta hän myös kirjoitti teoksia, jotka kuvasivat tällaista terapeutista prosessia. Ihmiset saattoivat lukea noita teoksia ja kenties ammentaa sieltä jotain terapiaa itsellensä. Mielestäni voisimme varmasti kirjoittaa tuollaisia teoksia. Ajattelen kuitenkin, että modernien yliopistojen filosofien ei tulisi ryhtyä intensiiviseen terapiaan yksilöiden kanssa. Kenties se on parempi jättää objektiivisten psykoanalyysille, sillä terapiassa ihmisellä täytyy olla tietty määrä ihmistuntemusta. Valitettavasti filosofeilla ei ole koulutusta tähän ja on puhdasta sattumaa, onko heillä ihmistuntemusta.

Filosofia ja nyky maailman ongelmat

Olet myös työskennellyt monien poliittisten ja sosiaalisten kysymysten parissa YK:ssa sekä erilaisissa kansainvälisissä ryhmissä ja kansalaisjärjestöissä. Millä tavoin tähän työhön on vaikuttanut se, että olet filosofi? Onko siitä jotain hyötyä tai haittaa?

Työ, jota olen tehnyt näissä yhteyksissä, on ollut filosofiaa hyvin perinteisessä mielessä. On luotu uusi normatiivinen teoria kehityksestä nimeltään *Capabilities Approach*. Siinä esitetään, että paras tapa eri maiden elämänlaadun vertaamiseksi on tarkastella, mitä ihmiset todella voivat tehdä ja olla tietyillä tärkeillä alueilla. Olen myös itse käyttänyt tätä teoriaa yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista lähtökohtana poliittisten periaatteiden perustaksi. Olen esittänyt, että hyvä tapa kelvollisen yhteiskunnan pohimiselle on ajatella yhteiskuntaa, joka turvaa kaikille kansalaisilleen määritellyn joukon näitä mahdollisuuksia aina tiettyyn kynnykseen saakka. Käsitän nämä mahdollisuudet ihmisten perusoikeuksina ja osana ihmisarvoista elämää. Tällä tavoin voimme tutkia kansakuntaa ja kysyä, ovatko nämä mahdollisuudet taattu ihmisille vai eivätkö ne ole.

Juuri valmiiksi saamassani uudessa kirjassa nimeltään *Global Justice and Fellowship. Disability, Nationality and Species Membership* väitän, että *Capabilities Approach* ratkaisee paremmin kolme oikeudenmukaisuuteen liittyvää ongelmaa kuin klassinen yhteiskuntasopimusteoria. Nämä kolme ongelmaa: oikeudenmukaisuus vammaisille, oikeudenmukaisuus yli kansallisten rajojen ja oikeudenmukaisuus eläimiä kohtaan, ovat mielestäni erityisen keskeisiä nyky maailmassa. Kirjan nähtyäsi huomaat, että se on hyvin perinteistä filosofiaa. Lähtökohtani on John Rawls, koska hänellä on yhteiskuntasopimusteoria, jota ihailen kovasti. Hän tunnistaa itse nuo kolme aluetta, joissa hänen teoriallaan on vaikeuksia. Sanottuani jo kirjassani *Women and Human Development*, miksi mielestäni *Capabilities Approach* on parempi kuin utilitaristinen lähestymistapa, siirryn tässä uudessa kirjassa paljon lupaavamman ja arvokkaamman vastustajan: kantilaisen yhteiskuntasopimusteorian puoleen. Esitän, että jopa tässä luultavasti vahvimmassa länsimaisessa teoriassa sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta on ongelmia ja kenties *Capabilities Approach* pystyy ratkaisemaan ne.

«Olen ehdottomasti sen kannalla, että tarvitsemme realismiruiskeen filosofiaamme. Meidän velvollisuutemme on valistaa itseämme.»

Käsitteellisten analyysien lisäksi olet myös pohtinut joitain hyvin konkreettisia kysymyksiä liittyen esimerkiksi naisten asemaan ja kehitysmaiden ongelmiin. Millä tavoin olet yhdistänyt nämä kysymykset filosofiaasi?

Olet oikeassa sanoessasi, että olen kirjoissani keskittynyt joihinkin hyvin konkreettisiin ongelmiin. Miksi? Käännän kysymyksen mielellään toisin päin. Ajattelen, että teen hyvin perinteistä filosofiaa, niin miksi liitän siihen niin paljon konkreettisia havaintoja? Tämä johtuu tietysti osittain siitä, että minä ja Amartya Sen työskentelimme monitieteellisessä projektissa tavoitteenamme vaikuttaa päätöksentekijöihin ja kehitystaloustieteilijöihin. Sanoin kaikille tässä projektissa työtä tehneille: ”Yrittäkää kirjoittaa tavalla, jota jokainen voi ymmärtää. Käyttäkää esimerkkejä kehitysmaatutkimuksen kirjallisuudesta ja pyrkikää osoittamaan, miten teidän teoreettiset mallinne liittyvät noihin esimerkkeihin.” Olisit hämmästyneet, jos tietäisit kuinka harvat oikeasti pystyivät tähän. On mielestäni erittäin tärkeää tehdä niin yrittäessään suosittaa tiettyä teoriaa ihmisille, jotka toimivat kehitysyhteistyössä.

Ajattelen kuitenkin, että on myös toinenkin syy olla konkreettinen. Tämä on se, että haluan varmistua siitä, että minulla on oikea ongelma edessäni. Suurin osa oikeudenmukaisuutta koskevista teorioista on luotu länsimaisten porvariyhteiskuntien kontekstissa. Jopa sukupuolten tasa-arvoon liittyvät teoriat ovat yleensä keskittyneet sellaisiin teemoihin kuin työllisyys ja poliittinen osallistuminen. Nämä teemat ovat universaaleja, mutta erityisesti keskiluokkaiset naiset kohtaavat niitä. Väkivallan uhka, perheväkivalta ja seksuaalinen väkivalta, ovat universaaleja teemoja, joita läntinen feminismi on kohdannut melko hyvin. On kuitenkin asioita, joista läntinen feminismi ei ole paljoakaan puhunut. Yksi tällainen on esimerkiksi aikuisten lukutaito, koska se ei ole ollut länsimaisille naisille mikään varsinaisen ongelma. Kehitysmaissa tämä on yksi suurimmista ongelmista, joita naiset kohtaavat. Se liittyy myös hyvin kiinteästi mahdollisuuteen suojata omaa ruumistaan väkivallalta. Jos et ole lukutaitoinen, sinulla on hyvin rajatut työmahdollisuudet ja jos olet väkivaltaisessa avioliitossa, et kenties voi lähteä siitä ryhtymättä prostituoiduksi tai joutua sen kaltaista. Tällä tavoin on mahdollista nähdä yhteyksiä ongelmien välillä uudella tavalla ja saada uudenlainen näkemys kohdista joihin puuttua.

Länsimaisena naisena ajattelin, että minulle oli erityisen tärkeää mennä kentälle ja selvittää, minkä puolesta hyvät aktivistit taistelevat. Vietin paljon aikaa naisten kehitys-

maaprojekteissa. Se oli minulle koulutusta, mutta tein sen samalla myös lukijoideni vuoksi. Käsittääkseni suurin osa amerikkalaisista lukijoistani ei ole koskaan ollut kehitysmaassa. Uskon, että sama pätee jossain määrin myös euroopalaisiin. Ajattelin myös, että on mahdotonta välttää tökeryyttä omassa lähestymistavassa, jos ottaa yhden esimerkin sieltä toisen täältä. Päätökseni heti *Women and Human Development* -kirjan kirjoittamisen alussa oli valita kohteeksi yksi maa. Valitsin Intian antaakseni lukijoille rikkaan käsityksen tuosta maasta. Täten he voisivat nähdä, miten yhteiskuntaluokka, alue, kaupunki/maaseutuerot, sukupuolierot, kastierot ja kaikki tällaiset asiat vaikuttavat toisiinsa. Samoin he näkisivät, millä tavoin historia, taistelu imperialismia vastaan, muuttaa ihmisten pyrkimyksiä. Valitsin Intian, koska se on minulle rakas ja tiesin siitä jo melko paljon. Nämä ovat siis syitä siihen, miksi töissäni on niin paljon konkreettisuutta. Olen vakuuttunut, että on mahdotonta ajatella ongelmaa hyvin asettamatta sitä historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Halusin lukijoideni pystyvän tekemään tämän. Koska he eivät tiedä juuri mitään Intiasta, niin yritin auttaa heitä pääsemään tietämättömyyden yli.

Onko osallistumisesi konkreettisten kysymysten pohtimiseen muuttanut tapaasi tehdä filosofiaa?

Tapani tehdä filosofiaa on aina ollut melko konkreettinen. Kun pohdin eettisiä ongelmia, ajattelin aina ihmisten kokemuksiä. Tämä on myös synyn siihen, että puhun niin paljon kirjallisuudesta konkreettisten oivallusten lähteenä. Aivan alussa, kun kirjoitin moraalista dilemmoista teoksessa *Fragility of Goodness*, ajattelin omia ja tuntemieni ihmisten kohtaamia dilemmoja. Opettaessani puhun jatkuvasti noista asioista. Uskoakseni saapumiseni *WIDER:iin* (*The World Institute for Development Economics Research of the United Nations*) näytti minulle aivan uuden joukon konkreettisia ongelmia. Se sai minut siirtymään moraalifilosofiasta poliittiseen filosofiaan. Olin jo menossa tuohon suuntaan, mutta tämä kokemus todella sinkosi minut tietynlaiseen tapaan ajatella poliittista filosofiaa ja tietynlaiseen globalismiin siinä. Globalismin myötä tuli ymmärrys siitä, että poliittista filosofiaa ei tule tehdä vain sellaisella kapealla tavalla, jota näkee usein Amerikassa. Oikeudenmukaisuutta pohdittaessa ei voida keskittyä vain kansallisvaltioon. On ajateltava myös valtioiden välistä oikeudenmukaisuutta yhteen liittyneessä maailmassamme. Silloinkin kun ajatellaan kansallisvaltioita, ei tule ajatella vain rikkaita kansallisvaltioita Euroopassa ja muualla. On ajateltava myös kehitysmaita ja niiden erityisongelmia. Olen ehdottomasti sen kannalla, että tarvitsemme realismi-ruiskeen filosofiaamme. Meidän velvollisuutemme on valistaa itseämme. Moraalifilosofia on hieman helpompaa. Rakkaus, viha ja tämän kaltaiset asiat muuttuvat kenties vähemmän aikojen saatossa ja jokainen kokee niitä. Sen sijaan vallan muodostelmat poliittisessa maailmassa muuttuvat ja meidän tulee tietää niistä, jos haluamme tehdä hyvää filosofiaa.

Minkälaisen yhteyden näet moraalifilosofiasi, tunteita koskevan filosofiasi ja poliittisten kysymysten parissa tekemiesi töiden välillä?

Mielestäni yhteyden muodostaa keskittyminen inhimilliseen haavoittuvuuteen ihmisen pyrkiessä elämään täyttä ja

«Kelvollisen yhteiskunnan saavuttamisessa on mielestäni kaksi puolta. Toinen puoli on pohtia hyvin institutionaalisia rakenteita, mutta toinen puoli on ajatella ihmisiä, jotka voivat ylläpitää sellaisia rakenteita. Ei riitä vain se, että saadaan instituutiot oikeanlaisiksi, sillä jos ihmisillä ei ole tahtoa ylläpitää niitä, ne hajoavat.»

kukoistavaa elämää sekä moniin esteisiin, joita tämän pyrkimyksen tiellä on. Nämä esteet tulevat köyhydestä, poliittisesta voimattomuudesta, mutta myös rakkauden menetyksestä ja niin edelleen. Osa esteistä tulee myös omasta itsestä ja omista ambivalenteista asenteista rakastamiinsa ihmisiin. Ajattelen tämän olevan yhdistävä tekijä. Tämä tarkoittaa sitä, että ajattellessani tunteita ajattelussani on myös vahva poliittinen ulottuvuus. Jos tunteet ovat arvostuksen ja arvostelman muotoja, yhteiskunnan on ajateltava, millä tavoin se voi ohjata kansalaistensa tunteita hyvän poliittisen elämän edistämiseksi. Tässä kohden kirjani inhosta ja häpeästä muodostaa todellisen sillan työni kahden alueen välille. Ajattelen luonnollisesti, että sillä on rajansa, millä tavoin yhteiskunta puuttuu ihmisten elämään edistäessään tiettyä näkemystä kukoistavasta elämästä. Poliittisena liberaalina ajattelen, että yhteiskunnan ei tulisi edistää kaiken kattavaa kuvaa kukoistavasta ihmiselämästä. Mielestäni tietyt inhon tunteet vähemmistöjä kohtaan tai halu nöyryyttää ihmisiä joista ei pidetä, ovat kuitenkin hyvin vahvoja sosiaalisten jännitteiden syitä. Näissä tapauksissa yhteiskunnalla on käsittääkseni velvollisuus pohtia, miten tällaisia vaikutuksia voidaan vähentää. Ajattelen siis, että kelvollisella yhteiskunnalla on syytä ajatella kunnolla tunteiden merkitystä. Kirjassani *Upheavals of Thought* on pitkä osio myötätunnosta. Tulevaisuudessa yritän kirjoittaa myötätunnosta ja *Capabilities Approach* -näkemyksestä. Kelvollisen yhteiskunnan saavuttamisessa on mielestäni kaksi puolta. Toinen puoli on pohtia huolellisesti institutionaalisia rakenteita, mutta toinen puoli on ajatella ihmisiä, jotka voivat ylläpitää sellaisia rakenteita. Ei riitä vain se, että saadaan instituutiot oikeanlaisiksi, sillä jos ihmisillä ei ole tahtoa ylläpitää niitä, ne hajoavat.

Eikö tämä ole jotain, jonka antiikin ajattelijatkin ymmärsivät? Eivätkö hekin ajatelleet, että ihmisten moraalisen luonteen ja poliittisen järjestelmän välillä on oltava yhteys?

Näin on. Tietenkin he elivät hyvin hierarkkisissa yhteiskunnissa, ainakin Platon ja Aristoteles, mutta mielestäni stoalaiseen tultaessa on nähtävissä pyrkimys jokaisen ihmisen moraalisuudesta huolehtimiseen. He ainakin uskoivat kaikkien yhteiskuntaluokkien tasa-arvoiseen koulutukseen ja naisten tasa-arvoiseen osallistumiseen koulutuksessa. Tällainen hidas ja kärsivällinen prosessi asenteiden muuttamisessa oli heille oleellinen osa yhteiskunnan rakentamista.